

Tikėjimas žmogaus ugdymo vyksme

Leonas Jovaiša

Profesorius socialinių mokslų (edukologijos)
habilituotas daktaras
Antakalnio g. 99–44, LT-10007 Vilnius
Tel. (8 5) 276 84 91

Straipsnyje teigiama, kad visais amžiais religinis tikėjimas, lydėjęs žmonių veiklą, džiaugsmus, rūpesčius, galias, negalias, mirtį, šiandien patiria visuomenės atotrūkį ir priešpriešą. Tam įtaką daro vadinamasis žinių amžius, globalizacija, sekuliarizuota socialinė ir kultūrinė aplinka. Jaunimas sunkiai geba suvokti dvasines vertybes. Šiame straipsnyje ieškoma būdų, kaip pakeisti tikėjimui blogą įtaką darančius veiksnius. Tarp jų nagrinėjami psichologiniai, antropogoginiai ir praktiniai krikščioniško tikėjimo ugdymo būdai, tikėjimo atkūrimas. Tai – sudėtinga problema.

Pagrindiniai žodžiai: tikėjimas, religija, religingumas, amžiaus tarpsniai, edukologija.

Problema ir jos aktualumas

Jau galima sakyti, kad Lietuvos visuomenė gėrio vertybėms tapo indiferentiška, mokykla sekuliarizuota, o televizija amorali, spauda lėkšta. Mažas procentas tikinčiųjų lanko Bažnyčią, religijų dorovinė įtaka silpsta, palaidumas, nusikalstamumas didėja, savižudybių daugėja. Blogybėms įveikti valstybė imasi daug priemonių, bet jos mažai paveikios. Kyla klausimas, kaip kas nors kitas kartu su valdžios institucijomis galėtų gelbėti krinkantį Lietuvos gyvenimą. Neabejoju, kad švietimo sistema turi mesti gelbėjimosi ratą. Ji turi gausybę priemonių, bet šios priemonės dabar mažai paveikios. Matau rimtą gelbėjimo priemonę, tai – tvirtas tikėjimas ir gyvenimas dvasinėmis vertybėmis. Tikėjimas, o ypač religinis tikėjimas, gali padėti įveikti iš mūsų kylančią viskam abejingumą, dorovines, socialines blogybes.

Tokia būklė yra ir kitur Europoje. Garsus Europoje filosofijos, edukologijos istorikas ir gerontagogikos specialistas, Frankfurto prie Maino universiteto profesorius Giunteris Biomė (žr. Böhme Günther, 2005), tyrinėdamas humanizmo likimą, teigia, kad mes gyvename pereinanąjį laikotarpį, nes humanizmo vertybes sugriovė šiuolaikinis ekonomikos žmogus, atsisakęs religinių vertybių. Jo nuomone, tik humanistinės kultūros suliejimas su religija gali gelbėti prarajon žengiančią žmoniją. Panašiai kalba ir kiti autoriai, kurie laikosi klasikinių socialinių, dorovinių vertybių. Tyrinėjantis įvairias ugdymo kultūras Belgijos Liuveno universiteto profesorius Valteris Leirmanas teigia, kad įprastiniai dvasinio gyvenimo fenomenai šiandien nebeturi reikšmės pažangai, gėriui, nes viskas laikoma reliatyvu, kad būklę gali gelbėti religinis ugdymas (žr. Leirman Walter, 1996). Tad

šiuolaikinė aktuali problema yra religinio tikėjimo ugdymas.

Ieškodami būdų, kaip spręsti problemą, straipsnyje bandysime aptarti tokius **uždavinius**: 1) gilintis į tikėjimo esmę, jo sampratą, prasmę ir reikšmę, 2) sudaryti buitinio tikėjimo skalę, buitinio ir religinio tikėjimo sąsają panaudoti žmogaus veikimo sėkmei, jo lavinimui ir tvirtybei, 3) gilintis į skirtingų amžiaus tarpsnių psichologinį religingumo tapsmą, 4) panaudoti antropogogiką ir kitus pedagoginius veiksnius tikėjimo vertybėms plėtoti, 5) aiškintis religingumo atkūrimo ir stiprinimo galias.

Šiems uždaviniams nagrinėti naudotasi **analitiniu metodu** – ugdymo patirties ir tyrimų psichologine analize.

Pirmiausia klausiu, **kaip tikėjimas inkorporuojamas ugdant?** Norint tai išsiaiškinti, verta rasti tikėjimo ir ugdymo sąsają ar sąveiką. Tai nelengva, nes tikėjimas yra savitas individo išgyvenimas, o ugdymas – pareiga ir tikslingas veikimas. Susiduria du skirtingi dalykai – išgyvenimas ir veikimas, tad ieškant tikėjimo esmės neįmanoma jos įkūnyti ugdymo esmėje, tačiau skirtingi dalykai dažnai siejami ir net būna jų sąveika. Kaip ugdymo procese gali padėti tikėjimas?

Nagrinėjant šį klausimą, plačiau aptartina tikėjimo ir ugdymo esmę.

Tikėjimas aiškinamas labai įvairiai. Vieniems jis yra subjektyvus beprasmis ko nors išgyvenimas, kitiems – ne proto, o jausmų reiškinys, ko nors didis troškimas, noras, puikaus rezultato laukimas, tretiems – dvasinė vertybė. Tokie aiškinimai ne viską pasako. Manau, kad tikėjimas kaip ir mąstymas yra įgimta žmogaus savybė. Tikėjimas –

įgimtas žmogui komunikacijos su aplinka elementas, atskleidžiantis dalyko, veikimo ar įvykio suvokimo tikrumu. Trumpiau sakant, tikėjimas yra suvokto dalyko tikrumo išgyvenimas. Tikrumo lygiai būna įvairūs. Jo pradmenyse glūdi tikrumas, netikrumas (intelektas), drąsa, baimė (jausmai), pakanta, nepakanta (valia), viltis (laukimas tai, kas gero, siekių išsipildymas), tikslingas veikimas. Visa tai įdiegta žmogaus prigimtyje – justai ir žinoti suvokiamo daikto ar dalyko tikrumą, veikimo ar įvykio sėkmės ar nesėkmės tikrumą.

Ugdymas aiškinamas taip pat įvairiai. Juk tai augalų, gyvulių, žmonių kėlimas į pilnutinį ūgį, o žmogaus ugdymas yra daugiau ar mažiau kvalifikuota fizinių ir dvasinių galių plėtotė pasitelkus ugdomojo individo galias. Tad ir kyla klausimas, ar tikėjimo esmė sudaro ugdymo esmę. Visiškai aišku, kad tos sąvokos žymi skirtingus dalykus. Todėl ugdymo esmės apibrėžtyje jokių būdu neimplikuojama tikėjimo sąvoka ar koks nors jos komponentas: ugdymo esmė nėra tikėjimas, tikėjimo esmė nėra ugdymas.

Vis dėlto gerai organizuotame ugdymo vyksme negali apsieiti be tikėjimo, kaip vidinės žmogaus egzistencijos priemonės. Taip, tikėjimas yra vidinė egzistencijos priemonė, be jo mes neišdrįstume išeiti iš namų, atsakingai veikti, o ugdymui jis yra priemonė kuriant savarankišką, veiklią ir pilnutinę asmenybę. Pavyzdžiui, pedagogų tikėjimas savo galia, savo kūryba garantuoja aktyvų savarankiškumą, mokyklos veikėjų savidrausmę. Tikėjimas įvairiose gyvenimo srityse stimuliuoja ne tik viltį, bet ir gyvenimo drąsą, sėkmės siekį.

Esamas tikėjimas: praktinis, mokslinis, filosofinis. Jo įgijimas yra buitinės patirties, studijų, stebėjimų, svarstymų dalykas. Kasdien tikimės dar gyventi, saugiai kur nors nuvažiuoti, ką nors sėkmingai padaryti. Tikime gera žmogaus valia, greitai pasveikimu, moksle tikima, kad realizuosis hipotezės, filosofijoje tikima išmintimi. Tikėjimą būtų galima taip skirstyti:

Tikėjimas žmogaus gyvenimo srityse

fizinis-psichinis	ekonominis-socialinis	kultūrinis dvasinis
↓	↓	↓
tikėjimas savo galiomis	tikėjimas veiklos rezultatais	tikėjimas mokslo dėsniais
tikėjimas savitvarda	tikėjimas ištikimybe	tikėjimas filosofų tiesa
tikėjimas garbingumu	tikėjimas garbe	tikėjimas doros jėga
tikėjimas savo žiniomis	tikėjimas valstybe	tikėjimas grožio verte
tikėjimas paslaptimi	tikėjimas Bažnyčia	tikėjimas religija

Galima priskaičiuoti dar kitų tikėjimo sričių, kur tikėjimas susijęs su jo tikrumo viltimis. Dažnai reikia stiprinti pasitikėjimą savimi, tikėjimą kito garbe, valstybės, Bažnyčios autoritetu, religijų reikalingumu. Visose srityse nerasime absoliutaus tikėjimo pavyzdžių, nors tikėjimo galia yra įgimta. Vienur abejojame, kitur nutylima neturint tvirtų argumentų tikėjimui pagrįsti. Tarkim, yra dvi ginčijamos tikėjimo filosofijos: ateizmas ir teizmas. Pirmoji įrodinėja ir tiki, kad nėra Dievo, antroji teigia ir tiki Dievo buvimą. Vienoks ar kitoks šių tikėjimų argumentas turi realumo stygiaus. Tai ir kelia abejonių. Tuo tarpu religijų kūrėjai yra realūs žmonės ir dalykiška kalba aiškina savo tiesas, tvirtai atstovauja savo mokymui, o krikščionybės Kūrėjas Jėzus iš Nazareto skelbė Dievą kaip Meilę ir paaukojo savo gyvybę už skelbiamo tikėjimo tiesą.

Visiškai skirtingas yra religinis tikėjimas. Apie jį verta plačiau kalbėti, nes jo prigimtinis kodas turi daug paslaptinių ir

sudėtingų, bet egzistencijai esminių doros, grožio, kilnumo ir paprastumo, amžinumo, racionalumo ir emocionalumo komponentų. Religinis tikėjimas savo mokymu ir ritualais atskleidžia kitoki, geresnį egzistencijos vaizdą negu jis suvokiamas patirtimi ir mokslu. Šiandien religija itin aktuali, jos vertė sunkiai suvokiama, nes mūsų gyvenamas postmodernizmo amžius

pamažu nuvertina daugelį ankstesnių kartu laimėjimų mokslo, ekonomikos, kultūros, filosofijos, religijos srityse. Nors aktualu stiprinti religinį tikėjimą kaip geresnio gyvenimo veiksnį, tačiau tuo abejojama.

Žmogaus ugdymui krikščioniškas tikėjimas Lietuvoje daro menką įtaką, nors tapti religinga asmenybe yra puikios sąlygos. Vis dėlto norint Lietuvoje atkurti krikščionių tikėjimą yra per menkos tėvų ir pedagogų pastangos. Nors yra įstatymų apie religijos mokymą ir atitinkamų programų, tačiau nei ugdymo sritį tvarkančios institucijos, nei edukologijos mokslo darbuotojai, net pedagogai iš esmės tuo nesirūpina. Štai pavyzdys. Žymus pedagogikos teoretikas ir praktikas dr. Vytautas Černius knygoje „Mokytojo pagalbininkas“ neužsimena apie religinį auklėjimą, nors konstruktyviai nagrinėja sąžinės, dorumo, vertybių ugdymo klausimus (Černius, 1992).

Tyrimų nustatyta, kad šiuolaikinė moksleivija nesupranta religinio tikėjimo reikš-

mės. Profesorės Vandos Aramavičiūtės straipsnyje (2002, p. 165) „Vertybių internalizacijos pokyčiai mokykliniame amžiuje“, remiantis autorės tyrimais, rašoma, kad 2001 metais tik 0,8 proc. X–XI klasių moksleivių prioritetą teikė religinėms vertybėms, nors 1998 metais tokių buvo daugiau – 4,1 proc., tačiau savo knygoje „Auklėjimas ir dvasinė asmenybės branda“ (2005, p. 235) rašo, kad 31,8 proc. mokinių „palankiai nusiteikę Dievo ir religingų žmonių atžvilgiu“. Tokie faktai įtikinamai kalba apie tai, kad religijų reikšmė ir prasmė moksleiviams nesuprantama, nors trečdalis jų palankiai žiūri į Dievą. Kaip jie gali tai suprasti, kai gyvena postmodernizmo sekuliarizuotoje aplinkoje, kai su religija susipažįsta daugiau iš kritikos, iš kulto reiškinių stebėjimo ir aiškinimo, mažiau iš jos esmės ir prasmės analizės bei įsigilinimo.

Lietuvoje vieni švietimo veikėjai tikėjimą laiko vertybe, pasisako už tikybos mokymą, kiti – prieš, treči leidžia laisvai rinktis tikybos pamokas. Čia reikalaujama mokytis etikos, jei nenorima lankyti tikybos pamokų. Vadinasi, religinis mokymas nelaikomas visuotine vertybe, nes ją lengvai pakeičia etikos žinios. Tad ir kyla klausimas, ar religinis tikėjimas ugdant yra vertingesnis už etikos mokymą, ir priešingai: ar etika vertingesnė už religinį tikėjimą. Į tokį klausimą Austrijos tikintieji turi aiškų atsakymą. Spauda rašo, kad čia daugumą gyventojų sudaro katalikai. Daugiau kaip 95 proc. katalikų mokinių lanko tikybos pamokas. Jos yra prestižiškiausios, labiausiai mėgstamos pamokos. Tyrimai rodo, kad Lietuvoje taip nėra. O kaip turėtų būti?

Vilniaus pedagoginio universiteto doc. dr. Alma Stasiulevičiūtė, vienoje konfe-

rencijoje kalbėdama apie eksperimentinę tikybos mokymo programą, patarė, kaip spręsti tikybos mokymo problemą Lietuvoje: „Būtina keisti tikybos mokymo strategiją taip, kad jis: 1) glaudžiau integruotųsi su kitais dėstomais dalykais ir pirmiausia su etika, kaip alternatyviąja dorinio ugdymo disciplina; 2) atlieptų jaunimo ir visos mūsų visuomenės gyvenimo bei ugdymo ir ugdymosi aktualijas; 3) atitiktų mokyklos reformos kontekstą, kuriame interpretacinės bei dialoginės tendencijos keičia monologinį-reprodukcinių gatavų žinių perteikimą; 4) būtų derinamas su paprine katecheze, tačiau su ja nesusitapatintų ir nebandytų jos atstoti, nes toks uždavinys nėra realus sekuliaros valstybinės mokyklos sąlygomis. Šiuos keliamus uždavinius geriausiai atitinka antropologizuotas tikybos mokymo modelis, kada doros klausimai yra gvildenami per žmogaus ir visuomenės problematiką, pamažu vedant prie krikščioniškojo egzistencinio atsako“ (Gudaitytė, 2005). Manau, kad šie prelezentės keliami antropologizuoto religijos mokymo uždaviniai turėtų būti įgyvendinami, nes tai greitintų ir stiprintų religinius įsitikinimus kaip tikėjimo pamatą.

Religiniai įsitikinimai įgyjami per daugelį metų

Dabartinis popiežius Josephas Ratzingeris viename interviu taip apibūdino savo tikėjimo tapsmą: „Sakyčiau, jog mano tikėjimo patyrimas labiau primena lėtą augimą. Aišku, buvo svarbių momentų, kai kažkas atsivėrė liturgijos, teologijos srityse, pirmą kartą parengus teologinę išvalgą, momentais, kai tikėjimas tapo aiškus ir svarbus, ne tik perduotas kienu nors kito. Savo gy-

venime negalėčiau išskirti didžiulio šuolio, ypatingo įvykio, apie kurį jūs kalbėjote. Mano patirtis labiau primena išdrisimą lėtai ir atsargiai plaukti kaskart vis toliau, išplaukti iš seklaus vandens ir pamažu pradėti jausti vandenyną, artėjantį prie mūsų. Taip pat manau, kad niekas niekada negali įgyti baigtinio tikėjimo. Tikėjimą reikia vis iš naujo patirti gyvenant ir kenčiant, taip pat jaučiant didelį džiaugsmą, mums siunčiamą Dievo. Tikėjimas niekada nebus tai, ką būtų galima įsidėti į kišenę kaip monetą“ (Seewald, 2000).

Iš pasisakymo matyti, kad: 1) tikėjimo patirtis kaupiasi iš lėto, 2) įsitikinimai įsitvirtina dvejopai: arba staiga, arba studijuojant liturgiją, teologiją, 3) tikėjimas tampa aiškus ir svarbus, kai pats jį randi, o neperimi iš kieno nors kito, 4) tikėjimo potyris kartojasi gyvenant ir kenčiant, taip pat jaučiant didelį džiaugsmą, 5) niekas niekada negali įgyti baigtinio tikėjimo.

Taip kalbėta apie religinio tikėjimo praktikos tapsmą. Savaimė suprantama, kad religinį tikėjimą gali išsiugdyti jaunuolis savo jėgomis, jeigu jam padeda tikintys kokią nors religiją tėvai, pedagogai, religinė bendruomenė. Ta pagalba yra paveiki, nes Dievo duota galia tikėti. Krikščionys sako, kad Dievas savo malone kviečia tikėti Jė, kurti gerį kitiems. Archeologai aiškina, kad tą kvietimą juto net pirmykštis žmogus.

Katalikų religijoje tikėjimas suprantamas ne tik kaip Dievo-Meilės vienintelė tiesa, bet ir kaip gyvenimas su Dievu pagal jo šventumo įstatymus. Religingumas ir yra intymus individo santykis su Dievu. Tai – mano Dievas, nors jo samprata paimta iš konkrečios religijos Dievo. Krikščionybės

Dievas yra triasmenis: Tėvas, Sūnus, Dvasia. Tai – ne skirtingi Dievai. Tai – vienas ir tas patsai Dievas, apsireiškiantis: 1) kaip Visatos ir žmonių Tėvas-Kūrėjas, 2) kaip žmonijos istorijoje apsireiškiantis Sūnaus pavidalu Dievas Jėzus, 3) kaip veikianti būtybių santykius Dvasios Jėga, plaukianti iš Dievo Tėvo, Dievo Sūnaus išminties ir valios. Krikščionybė davė žmonijai mokymą apie dorą gyvenimą, jo kūrybą teisingumo ir pelno pagrindais, apie nemirtingumą, pasirengimą pomirtinei būsenai vykdant meilės žmogui darbus. Meilės darbais žmonija sukurs geresnį, šviesesnį pasaulį. Mokymas apie Dievą, kaip gerąjį, atlaidųjį Tėvą, mylintį savo kūrinius, teikia viltį gyventi per amžius, mokymas apie nuodėmių atleidimą, gailintis už jas, taisant savo elgesį, teikia galimybę dorai ir laisvai gyventi. Per Paskutinę Vakariene įsteigtoji Duonos paslaptis stiprina religingumą ir viltį, jeigu tikintieji ja naudojami ir ją išgyvena. Už savo mokymą Jėzus žydų pastangomis romėnų valdžios Jeruzalėje buvo nukryžiuotas. Jo prisikėlimas iš numirusiųjų įtikino mokinius, kad jis yra Dievo Sūnus. Jo mokinių Kryžiaus kultas reiškia šauksmą gelbėti iš blogio žmoniją ir save, kurti gerį pasauliui pagal Išganytojo Jėzaus mokymą.

Kaip galima pagelbėti religijai?

Pagalbą sąmoningam žmogui įsijausti į kokią nors religinį mokymą įmanoma suteikti tik tada, kai individas yra įsitikinęs religijos prasme ir reikšme asmens ir visuomenės gyvenimui. „Kam man ta religija“, – tūlas jaunuolis klausia savęs arba sako kitiems. Nelengva atsakyti į šį klausimą. Ypač sunku dabar, kai Lietuvoje dar

tvyro piktas ateizmo tvaikas, kai Bažnyčia atskirta nuo valstybės. Todėl svarbu, kad toks klausimas jaunuoliui nekiltų. Jis tikriausiai nekils, jeigu religinis gyvenimas bus jam savaime suprantamas dalykas. Jis tokį supratimą gali turėti, jeigu vadovaujasi religiniu protu, religiniais jausmais, religine valia, kurie jį įtikina, kad jo religija yra vienintelė tikrovė, padedanti jam laimingai gyventi, laimę kurti kitiems. Toks įsitikinimas leidžia valiai apsispręsti už svarstomą religiją ir pagal jos vertybes gyventi. Taip atskirais atvejais pagelbstima jaunuoliui arba suaugusiajam.

Kaip nuolat suvokiama religinė sąmonė, kaip padedama jai išgyventi per visą gyvenimą? Būna abejonių. Tam duotas kritinis mąstymas. Kuo nors grindžiami ramūs svarstymai padeda kurti pasirinkimo ir apsisprendimo motyvus, rasti tiesą, apsispręsti. Ypač veiksminga paprastoje veikloje, pavyzdžiuose išvelgti dvasingumo, aukštesnių vertybių poveikį. Tėvai, mokytojai turi būti auklėtojai, ugdantys taurumo, paklusnumo, kitokias dorovines ir estetines vertybes, kurios lengvai siejamos su religinėmis vertybėmis. Lengviausias ir produktyviausias kelias yra kasdienis namų praktinis religinis ugdymas pradedant nuo vaikystės.

Vaikystė yra tas metas, kai religijos fenomenas lengvai suvokiamas, maloniai jaučiamas, noriai reiškiamas visose individo gyvenimo srityse: asmenybės fizinio ir psichinio brendimo, ekonominių-socialinių santykių plėtros, kultūrinio-dvasinio augimo. Jei taip nėra, aišku, kad religinį žmogaus tikėjimą ugdant daroma klaidų.

Vengiant klaidų, būtina nuo pat gimimo rūpintis fizine-psichine branda, jau prade-

dančiam kalbėti vaikui padėti suvokti paslaptinę metafizinę pasaulį suaugusiųjų kalba, veiksmais, elgesiu. Vaikas mokosi kalbėti, tikslingai veikti iš suaugusiųjų. Kai suaugusysis pagarbiai vartoja žodį *Dievas*, klaupiasi prieš Kryžių, žegnojasi, sudeda rankas ir tyliai meldžiasi, jis sudaro galimybę vaikui stebėti nesuprantamus, neaiškius, paslaptinius reiškinius. Vaikas kartoja suaugusiojo veiksmus, tikintis padeda juos tiksliau atlikti, aiškina jų reikšmę, Kryžiaus prasmę. Taip nuo veiksmų, žodžių, liturgijos daiktų pradedamas žygis į dvasinį gyvenimą, į metapasaulį. Jį papildo dvasinis rengimas Pirmajai Komunijai – bendravimui su Mokytoju Kristumi. Kartais pasitenkinama tik poterių mokymu. Tai – netinkamas pasirinkimas, to per maža.

Neregėtai praturtėja vaiko dvasinis pasaulis pradžios mokykloje jam bendraujant su ekonomine-socialine aplinka, dalyvaujant kultūrinėje-dvasinėje tikrovėje. Laukimas praktinės veiklos gerų rezultatų, tikėjimas savimi, žmonių gerumu, pastangos su visais būti draugiškam, tikėjimas savo valstybės galia ir autoritetu, savo Bažnyčios šventumu plaukia iš tikėjimo Dievo malone ir palaima. Mokymasis gimtosios kalbos, matematikos, gamtos mokslų, geografijos, meno dalykų gali būti lydymas mokiniams suprantamu pedagogo dvasingumu, tikėjimu ugdytinių galimybėmis, turimomis gėrio vertybėmis, Dievo galybės ir meilės supratimu.

Paauglystės metais nepalyginamai išryškėja vaiko fizinis, intelektinis, kultūrinis gyvenimas, nes mokykloje įgyjama daug asmenybės gyvenimui reikalingų žinių. Paauglys jaučiasi suaugusiuoju as-

meniu, galinčiu teisingai vertinti žmones, kultūros reiškinius, mokslą, religiją. Dažnas išgyvena konfliktus su aplinka: draugais, tėvais, mokytojais, jeigu jo žinios prieštarauja kitų asmenų skelbiamoms žinioms. Kai kuriose šeimose ir mokyklose vyksta nuolatinės kovos su paauglių prieštaravimais, dėl elgesio. Jų nebūtų, jeigu su paaugliais būtų elgiamasi kaip su savarankiškais asmenybėmis. Dėl tikėjimo jie nekonfliktuoja, tačiau religijos mokytojai dažnai jiems kelia nemažai prieštaravimų. „Jie nieko nemokė, todėl pasirinkau etikos pamokas, bet ir jos tuščios“, – sakė vieno rajono gera šešiolikmetė moksleivė. Vadinasi, paauglių religijos mokymas galėtų būti nuodugnai sutvarkytas psichologiniu ir metodiniu atžvilgiais.

Jaunystė – gražiausias gyvenimo metas, kurią gali puošti siekianti net pakili Dangaus neblėstanti dvasia, tačiau ją drumsčia išskylančios intelekto abejonės. Jaunuolio kritiškas mąstymas analitiškai vertina ne tik liturgiją, bet ir Evangeliją, Bažnyčios mokymą, o tai ne visada padeda suprasti religinio tikėjimo tiesas ir paslaptis. Jeigu aplinka sekuliarizuota, nesunkiai tampama bedieviu ir tuo didžiuojamasi. Reikia daug metų, kol vėl atsiverčiama į savąjį religinį tikėjimą. Kartais atsiverčiama į kitas religijas arba sektas, arba kokį nors religinį judėjimą. Kyla sudėtingų problemų savo aplinkoje. Kad jos būtų sprendžiamos, Katalikų Bažnyčia visus kviečia būti šventaisiais. Popiežius Benediktas XVI Visų Šventųjų ir Vėlinių šventės proga 2007 m. lapkričio 1 d. taip sakė: „Krikščionis iš tikrųjų jau yra šventas, nes krikštas jį suvienija su Jėzumi ir jo velykiniu slėpiniu, bet drauge turi tapti šventu, su juo vis inty-

miau susitapatindamas. Kartais manoma, kad šventumas yra privilegijuota padėtis, skirta tik nedaugeliui išrinktųjų. O iš tiesų tapti šventu yra kiekvieno krikščionio ir net kiekvieno žmogaus pareiga!“ (Bernardinai.lt 2007 m. lapkričio 2 d.). Štai koks religinio auklėjimo tikslas.

Subrendimo amžiuje ir senatvėje ne-
nutrūksta jaunystėje įgyta religinė patirtis, kilę prieštaravimai, bet su jais susitaikoma. Susitaikymas su ateistinėmis nuostatomis būna ir teigiamas, ir neigiamas. Teigiama yra tai, kad išsaugomos visos dorinės, intelektualinės vertybės, išskyrus religines. Neigiamai tai, kad religinių vertybių nykimas keičia asmenybę daugelio silpnųjų kryptimi. Netikėtai asmuo darosi arogantiškas, agresyvus, linkęs viešai juodinti visa, kas susiję su religiniu tikėjimu. Senatvė yra pakantesnė kylančioms neigiamoms emocijoms, todėl atlaidžiau žiūrima į bet kokius mokymus.

Kaip ugdymo mokslas, edukologai gali padėti ugdytojams?

Kartais religinio tikėjimo ugdymas apsiriboja liturgijos, kulto bei apeigų veiksmų mokymu mokykloje, religinėje bendruomenėje. Patirtis įtikina, kad dvasinio gyvenimo reiškiniai kinta visais amžiaus tarpsniais. Net yra dvasininkų, kurie atsisako savo ankstesnių įsitikinimų. Tai rodo, kad religinės vertybės, turinčios gyvenimo pilnatvės palaikymo galią, blėsta. Jos blėsta dėl to, kad vertybės neturėjo pakankamo religinio-intelektinio, emocinio, prasminio pamato. Vadinasi, žmogui reikia padėti gerai jaustis, sėkmingai veikti per visą gyvenimą. To reikalauja antropogogika – mokslas, nagrinėjantis praktinį žmogaus

ugdymą per visą veiklos gyvenimą. Skiriamos šios antropogogikos disciplinos: pedagogika (mokslas apie jaunimo ugdymą), andragogika (mokslas apie dirbančių suaugusiųjų ugdymą), gerontagogika (mokslas apie nedirbančio senimo ugdymą). Trumpai apibūdinsiu jų gaires.

Pedagogika tiria priešmokyklinio amžiaus vaikų, einančio mokslus jaunimo fizinės-psichinės, ekonominės-socialinės, kultūrinės-dvasinės plėtotės sistemas ir metodikas, ją ypač papildoma teleologija, didaktika, dalykų metodikos, hodegetika. Krikščioniškoje šalyje tų socialinių mokslų metodologinis pamatas yra ne vien mokslinio tyrimo ir statistikos metodai, daugelio mokslo disciplinų duomenys, bet ir teistine filosofija, etika, teologija. Tai reiškia, kad pedagogika tiria vaikų ir jaunimo ugdymo institucijų patirtį, ją apibendrina ir tobulina pagal savo metodologijos materialines ir dvasines vertybes. Tai matyti mokslininkų Vandos Aramavičiūtės, Stasės Dzenuškaitės, Elvydos Martišauskienės, Onos Tijųnelienės darbuose. Mokyklos vadovaujasi pedagogikos teikiamais duomenimis, švietimo administravimo institucijos rengia atitinkamas mokymo programas. Jose ir gali rasti vietos religinio tikėjimo dalykai.

Labai svarbus mokymo dalykas yra tikybos disciplina. 1998 metais Stasės Dzenuškaitės parengta Tikybos (Katalikų) mokymo programa (2006) apima ne tik I–XII klasių mokinių tikybos mokymo tematiką, bet ir jo turinį, metodiką. Tai leidžia parengti ne tik intelektualų, sąmoningą kataliką, bet ir intymiai su Dievu bendraujančią asmenį.

Pedagoginė teleologija, formuluodama ugdymo tikslus ir uždavinius, tarp pasaulietinių asmenybę formuojamų sie-

kių įterpia tikslus vaikų amžių atitinkančius uždavinius. Ieškodama efektyviausių mokymo ir mokymosi metodų, didaktika rekomenduoja specifinius dorinių ir religinių įsitikinimų ugdymo ir įtvirtinimo principus, būdus ir formas, renginius. Labai subtilius religinio auklėjimo klausimus sprendžia hodegetika. Ji apima religinį auklėjimą šeimoje, religinėje bendruomenėje, mokykloje, universitete, žodžiu, apima visą einantį mokslus jaunimą.

Andragogika tiria dirbančių žmonių gyvenimo poreikius, ekonominį, socialinį, mokslinį, technologinį, religinį ugdymą. Jiems ypač padeda tęstinis ugdymas, darbo rinkos poreikius atitinkančios, perkvalifikavimą vykdančios institucijos. Tai matyti Danguolės Beresnevičienės knygoje „Comparative andragogy“ (2002), kurioje nagrinėjama įvairių šalių suaugusiųjų ugdymo patirtis. Bažnyčia suteikia galimybę išpažinti jų religinius įsitikinimus, atlikti religinę praktiką, netikintiems padeda atsiversti.

Gerontagogika apsiriboja nedirbančių pensininkų interesus tenkinančiu švietimu, jų savarankiško lavinimosi organizavimu, jiems ypač padeda trečiojo amžiaus universitetai. Jie padeda aiškinti tai, kas per gyvenimą rūpėjo, bet neturėjo galimybės išsiaiškinti, ką nors padaryti. Amžiaus našta slegiančius asmenis moko psichologinių, religinių priemonių, kad būtų lengviau įveikti sunkumus.

Šie keli antropogogikos religinį tikėjimą ugdantys, stiprinantys pavyzdžiai rodo, jog yra sąlygų dorinti, taurinti žmonių gyvenimą religijos vertybių perėmimo galimybėmis. Reikia tik tomis galimybėmis jau šiandien pasinaudoti. Taip religinis ti-

kėjimas tampa tvirta asmenybės mąstymo ir veiklos pozicija.

Religijos reikšmę gyvenimui kurti, jos esmę ir prasmę suvokti padėtų bent šie būdai: žodiniai, rodomieji, veiksmai

Neformalūs pokalbiai apie religiją atskleistų ją 1) kaip keliančią pasitikėjimą savimi, savo gyvenimu Dabar ir Ateityje, 2) kaip dorybių veiksnį, stiprinantį charakterį, kuriantį geresnį gyvenimą sau ir kitiems, 3) kaip dvasinio gyvenimo pilnatvę, teikiančią gero gyvenimo perspektyvą.

Šių pokalbių tematiką nesunku pagrįsti pavyzdžiais. Gerų pavyzdžių teikia šventųjų gyvenimas, dorų žmonių religingumas. Visa tai turi įtakos, kad gyvenimas kistų gerėdamas. Šiuolaikinės Katalikų Bažnyčios ekumeninės nuostatos neprieštarauja toleruoti ir kitų religijų gerus pavyzdžius. Ugdymo filosofijos tyrinėtoja Lilija Duoblienė apie religinio ugdymo pasikeitimus Lietuvoje taip sako: „Vis daugiau dėmesio skiriama pagarbai ir meilei kitam, mokoma būti atviram, kitaip tariant, atsiranda daugiau ekumeninių nuostatų, mokoma dialogo ne tik su Dievu, bet ir su draugu, mokoma pagarbos, tolerancijos ir atsakomybės“ (Šiuolaikinė ugdymo filosofija, Vilnius, 2006, p. 123).

Religinė praktika padeda giliau suprasti religiją, įtvirtina įsitikinimų vertybes. Pagrindinė visų religijų tos praktikos forma yra malda – mintinis ir žodinis ryšys su Aukščiausiuoju, su Mokytoju, Išganytoju. Mintinis ar žodinis ryšys užsimezga atliekant įvairias apeigas. Skirtingų religijų būna skirtingos apeigos, net skirtingos meditacijos. Katalikams Eucharistijos adora-

cija ir jos priėmimas stiprina tikinčiųjų religinę valią. Taip einama skaidraus gyvenimo vieškeliais.

Šiuos religijos atkūrimo metodus – pokalbius, pavyzdžius ir praktiką – dera mokyti kvalifikuotai taikyti šeimos gyvenimo kasdienybėje, priešmokyklinėse institucijose, per visų dalykų pamokas bendrojo lavinimo ir aukštosiose mokyklose. Kvalifikaciją įmanoma įgyti tuo atveju, jeigu šeima, bendruomenė, formalios ir neformalios visuomeninės organizacijos, Bažnyčia tinkamai imsis tikėjimo atkūrimo darbo. Kaip jį dirbti, pavyzdžių teikia senieji krikščionių kraštai. Tikintys mokslininkai ir pedagogai, kunigai ir vienuoliai gali visiems padėti, jeigu religinės vertybės, jų ryšiai su mokslo dėsniais, socialinėmis, dorovinėmis vertybėmis ir jų branda individui bus atskleidžiamos kiekviena proga panaudojant teologinių, psichologinių ir pedagoginių tyrimų duomenis, pasaulio mokslo vyrų ugdymo mokslo darbus. Tokia kryptimi dirba keletas Lietuvos edukologų. Jeigu jų pavyzdžiu sektų krašto pedagogų bendruomenė, religinis tikėjimas, jo vertybės geriau padėti tobulinti ne tik mokymąsi, studijas, bet ir daugelį praktinės veiklos sričių, etinį ir estetinį tautos gyvenimą.

Ši medžiaga rodo, kad tikėjimo galia glūdi žmogaus prigimtyje, todėl ji kaip priemonė panaudojama buitiniam ir religiniam tikėjimui ugdyti. Religinis tikėjimas dažnai kelia abejonių dėl jo tikrumo, todėl dėl jo tenka apsispręsti. Tam būtini motyvai. Motyvuotas religingumas tampa apsisprendimu, gyvenimo principu, teigiamai veikiančiu darnios asmenybės tapsmą. Sekuliarizuotoje bendruomenėje jaunimas

abejingas religijai, bet galimas tikinčio žmogaus kūrimas. Tam reikia suvokti religijos prasmę, kasdien kvalifikuotai panaudoti religines vertybes šeimos ir mokyklos

pedagoginėje veikloje. Tuo šiandien turi labiau rūpintis formalios ir neformalios ugdymo ir kitos visuomenės institucijos, daugiau ugdytojų.

LITERATŪRA

Aramavičiūtė Vanda. Auklėjimas ir dvasinė asmenybės branda. Vilnius: Gimtasis žodis, 2005.

Aramavičiūrė Vanda. Vertybių internalizacijos pokyčiai mokykliniame amžiuje. // Acta paedagogica Vilnensia. T. 9, 2002.

Beresnevičienė Danguolė. Comparative andragogy. Academia scientiarum Lithuaniae. 2002.

Böhme Günther. Humanismus und der Mensch von heute. Luzern, 2005.

Duoblienė Lilija. Šiuolaikinė ugdymo filosofija. Vilnius, 2006.

Dzenuškaitė Stasė. Šv. Augustino širdies pedagogika. Acta paedagogica Vilnensia. T. 15, 2005.

Dzenuškaitė Stasė, rengėja. Bendrojo lavinimo mokyklos programos. Katalikų tikyba I–XII klasei. Vilnius: Leidybos centras, 1998.

Gudaitytė Bronė. Dorinis ugdymas: problemos ir perspektyvos. // Internetas: XXI amžius, 2005 m. sausio 7 d., Nr. 2 (1303).

Černius Vytautas J. Mokytojo pagalbininkas. Kaunas: Littera Universitati Vytauti Magni, 1992.

Leirman Walter. Four Cultures of Education. Detroit, USA and Secunderabad, India, 1996.

Martišauskienė Elvyda. Religinis vyresniųjų pauglių dvasinio tapimo aspektas. Acta paedagogica Vilnensia. T. 7, 2000.

Popiežius Benediktas XVI: Visi žmonės yra pašaukti į šventumą. Bernardinai.lt, 2007 m. lapkričio 2 d.

Ratzinger Joseph. Krikščionybės įvadas. Vilnius, 1991.

Seewald Peter. God and the World. // Internetas: Bernardinai.lt, 2007 m. birželio 5 d. Vertė Dalia Zaļeckienė.

Tijūnelienė Ona. Šeima – pašauktasis religinio vaikų auklėjimo veiksnys. Acta paedagogica Vilnensia. T. 7, 2000.

FAITH IN THE HUMAN EDUCATION

Leonas Jovaiša

S u m m a r y

In the secular society the youth avoids religion and its lessons at school. It provides conditions for weakening moral education, understanding the human worth in this world. All religion lessons support religious education in different branches of science at school and the community. The branches of andragogy such as pedagogy, andragogy, gerontagogy research human education in

all levels of human ages and prepare methods for the interaction of esthetical, moral and religious human development. In Lithuania there are good conditions for human education, but active involvement of families and pedagogical institutions is lacking. The statesmen must concern about the activity of educators. To make it possible to restore the youth's religiosity.

Įteikta: 2007 11 05

Priimta: 2007 12 20